

УДК 316.6+159.923

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-3-4>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ПОЛІСИСТЕМНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Гейко Євгенія Вікторівна,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри практичної психології
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID ID: 0000-0002-2386-9679
Web of Science Researcher ID: AAK-7192-2020

У статті вказується, що цілісність є однією з фундаментальних властивостей складних утворень (систем); властивості та вимоги цілого розглядаються як важливі детермінанти розвитку, а розвиток цілісності особистості є його критерієм.

Визначається, що цілісність особистості проявляється як внутрішня узгодженість і співучасть, взаємопідтримка всіх частин-систем суб'єкта. Цілісна особистість – це особистість, яка орієнтована на значні самомодифікації; приймає і цінує власний досвід як цінний ресурс для таких самомодифікацій; схильна й налаштована використовувати інші позитивний досвід для самомодифікацій.

Виділено типи полісистемної цілісності особистості: «активний, практичний, сумлінний» – «толерантний»; «нерішучий, сумлінний, інтроактивний» – «адаптивний»; «імпульсивний, залежний» – «чутливий»; «нестабільний, емоційний» – «саморуйнівний»; «неемпатичний, упевнений у собі» – «схильний до накопичення»; «самодостатній, емоційно стабільний, радикальний» – «домінантний»; «чутливий, консервативний, залежний» – «боязкий»; «однозначний, конформний, жорсткий, схильний до домінування» – «негативіст»; «стриманий, напружений, сумлінний» – «залежний».

Грунтуючись на чисельних висновках наукових розвідок, доведено: коли особистість, яка зазнала впливу стресогенного чинника, має сформований негативний образ власного «Я», це провокує засвоєння захисних моделей поведінки. Останні згубно позначаються на рівні її соціальної активності та прагненні до самовираження. Унаслідок цього формується дезадаптивний тип особистості, якій бракує здатності ефективно пристосовуватися до мінливих обставин. На формування скоригованої особистісної структури впливають самосприйняття індивіда, вплив стрес-фактору, а також його ціннісне ставлення до оточення та світу загалом. Отже, «Я-концепція» слугує еталоном психологічної норми розвитку для людини, що пережила дію стресу. Саме завдяки інтегрованій реабілітаційній програмі, що включає методики психодинаміки й арттерапії, досягається корекція особистісної сфери індивідів, які зазнали стресового впливу, та успішне формування гармонійної особистості.

Ключові слова: полісистемна цілісність особистості, типи полісистемної цілісності особистості, цілісність, цілісність особистості.

Heiko Yevheniia. Psychological features of manifestations of polysystemic personality integrity

The article states that integrity is one of the fundamental properties of complex entities (systems); the properties and requirements of the whole are considered important determinants of development, and the development of personal integrity is its criterion.

It is determined that the integrity of the personality manifests itself as internal consistency and participation, mutual support of all parts-systems of the subject. An integral personality is a personality that is oriented towards significant self-modification; accepts and values its own experience as a valuable resource for such self-modification; is inclined and willing to use other positive experiences for self-modification.

The following types of polysystemic integrity of personality have been identified: “active, practical, conscientious” – “tolerant”; “indecisive, conscientious, introactive” – “adaptive”; “impulsive, dependent” – “sensitive”; “unstable, emotional” – “self-destructive”; “unempathetic, self-confident” – “prone to accumulation”; “self-sufficient, emotionally stable, radical” – “dominant”; “sensitive, conservative, dependent” – “timid”; “unambiguous, conformist, rigid, prone to dominance” – “negative”; “restrained, tense, conscientious” – “dependent”.

Based on numerous scientific findings, it has been proven that when a person who has been exposed to a stressful factor has a negative image of their own "I", this provokes the adoption of defensive behavior patterns. The latter have a detrimental effect on the level of social activity and the desire for self-expression. As a result, a maladaptive personality type is formed, which lacks the ability to effectively adapt to changing circumstances. The formation of a corrected personality structure is influenced by the individual's self-perception, the influence of stress factors, and their value-based attitude towards others and the world in general. Thus, the "I-concept" serves as a benchmark for the psychological norm of development for a person who has experienced stress. It is thanks to an integrated rehabilitation program, which includes psychodynamic and art therapy techniques, that the personal sphere of individuals who have experienced stress is corrected and a harmonious personality is successfully formed.

Key words: *polysystemic integrity of personality, types of polysystemic integrity of personality; integrity, integrity of personality.*

Вступ

Проблема особистості є однією із ключових у психологічній науці. Концентрація уваги на феномені особистості визначається її особливим статусом як об'єкта наукового дослідження. Сучасна наука перебуває на етапі об'єднання всіх знань про індивіда. Дослідження особистості забезпечує системне з'ясування об'єкта дослідження і відповідає тенденції цілісного пізнання індивіда [3].

Цілісність визначається комплексом зв'язків між внутрішніми елементами системи і зовнішніми відносинами, взаєминами та взаємодіями. Внутрішні і зовнішні зв'язки цілісної системи відповідають один одному та гармонізуються. Під час формування та існування цілісності завжди існує деяка невідповідність зовнішніх і внутрішніх зв'язків системи. Тому цілісність системи є результатом її попереднього розвитку; вона є результатом здатності підтримувати цей стан у процесі постійного руху, змін і прогресу.

Отже, на основі результатів психологічного аналізу наукових етапів можна зазначити, що цілісність є фундаментальною властивістю складних утворень (систем), властивості та вимоги цілого виступають важливими детермінантами розвитку, а розвиток властивостей цілісності є критерієм розвитку.

Мета статті – виявити психологічні особливості цілісності особистості як специфічної організації індивідуума, її прояви та провідні типи.

Виходячи з логічних особливостей розвитку наукових знань від диференціації до інтеграції [2] на початку знання, яке з'являється у своїй власній оригінальній цілісності, дещо наївно починає ділитися, диференціюватися на окремі цілісності, а на етапі гуманітарної парадигми спостерігається тенденція до інтеграції окремих цілісностей в єдине цілісне знання. Отже, відбувається розвиток, формування та упорядкування наукових знань про цілісність особистості. Тому наявна потреба в концептуалізації феномену цілісності особистості в одну організовану систему. Увага зосереджується на багатьох окремих, ізольованих системах цілісності, які об'єднуються, інтегруються та самоорганізуються в одну систему. Структурні властивості, багатовимірність, ієрархія єдиної цілісності особистості формують ключові позиції аналізу цілісності особистості як системи, яку можна досліджувати та формувати.

Якщо розглядати концепцію цілісності особистості із цієї позиції, то особистість і світ є одночасно компонентами й незалежними системами. Компонент особистості має біохімічні, фізіологічні та соматичні властивості. Компонент світу має той самий зміст, але коли з'являється інша людина, то додаються фізичні, механічні й інші властивості, якщо речі й об'єкти з'являються як світ. Таким чином, цілісність поділяється, а її компоненти є дискретними.

Отже, цілісний світ організований у полісистеми через взаємодію особистості та її світу у двох позиціях: незалежних системах і підсистемах одна одної. Це означає, що весь світ дотримується принципу дуальності високоякісної визначеності.

Полісистемні взаємодії між особистістю та її світом поділяються на різні компоненти. Взаємодії локалізуються в полі компонента особистості та в полі компонента світу. Позиція (система або підсистема), локалізація (у компоненті особистості та світу) та взаємодія (з урахуванням позиції та локалізації) – ключові параметри цілого світу. Вони забезпечують йому різноманітність, неоднорідність та відносність.

Варто підкреслити, що полісистема характеризується дуалізмом високої якості визначеності та відносності. Дуалізм має таке проявлення: стабільність і мінливість, послідовність і непослідовність, схильність до планування та автоматизм, ініціативність і стереотипність.

Матеріали та метод

Для виявлення особливостей прояву полісистемної цілісності особистості було проведено емпіричне дослідження [1].

Студенти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка у Кропивницькому (напрями підготовки: практична психологія, філологія, політологія) (267 осіб), а також студенти гуманітарного та педагогічного факультету (напрями підготовки: філологія (українська мова та література), практична психологія) Хмельницького національного університету (104 особи) взяли участь у дослідженні. З вибірки: 110 осіб (студенти-психологи) було виявлено 28 студентів, які демонструють «адаптивні» стратегії розвитку полісистемної цілісності особистості; 102 особи (студенти – політологи, філологи) було виявлено 20 студентів, які також ідентифікують «адаптивні» стратегії розвитку полісистемної цілісності особистості.

Використовувалися такі психодігностичні методики: 1) «Модифікований метод вибору портретів Л. Сонді»; 2) багатофакторний тест (Р. Кеттел) для встановлення індивідуальних особистісних схильностей; методи математичної обробки емпіричних даних.

Результати

Полярні групи адаптивних і неадаптивних стратегій поведінки, визначені окремо серед студентів-психологів і студентів – політологів, філологів [1]. Особи, які належали до групи адаптивних стратегій, були згруповані за їхніми психологічними характеристиками за допомогою кластерного аналізу. Програма кластеризації сформувала групи осіб, які схожі одна з одною за суттєвими психологічними особливостями, що відрізняють їх від інших груп.

Групи осіб, які мають подібну комбінацію особливостей (закономірностей), утворюють психологічні типи, що трапляються серед адаптивних і неадаптивних стратегій, які обирають студенти – політологи, філологи, студенти-психологи. Зазначимо, що типи емпірично ідентифікуються як ті, що існують у конкретному середовищі (вищі навчальні заклади). Однак зрозуміло, що освітня діяльність студентів – політологів, філологів і студентів-психологів має свою специфіку й висуває вимоги, що різняться за своїм змістом. Оскільки розвиток полісистемної цілісності особистості серед студентів – політологів, філологів і студентів-психологів може бути різним, то і поєднання характерологічних факторів цілісності особистості також може бути різним. Результати студентів – політологів, філологів і студентів-психологів представлені окремо.

За результатами кластерного аналізу група адаптивних стратегій поведінки студентів-психологів складається із двох типів – перший відрізняється від другого більш вираженою емоційною стабільністю («С») (17 із 28 осіб), соціальною сміливістю («N»), енергійністю та життєрадісністю («F»), практичністю («M»), а також більшою товариськістю, орієнтацією на думку групи («Q²»). «Фактор h» не настільки чітко виражений в осіб цього типу, але «фактор e» проявляється сильніше. Тип назви: «активний, практичний, сумлінний» – «толерантний».

Особи другого емпірично виділеного типу адаптивних стратегій поведінки студентів-психологів (11 із 28 осіб) демонструють меншу соціальну витривалість і силу «Я», вони менш практичні й більш неспокійні. Їхня залежність від групи менш виражена, але вони більше поклада-

ються на логіку, ніж на почуття, виявляють високу сумлінність і «фактор k+». Цей тип дістав назву «нерішучий, сумлінний та інтерактивний». Отже, обидва типи рис (адаптивний тип) виявляють загальні риси, найважливішими з яких є відсутність мімікрії та залежності.

Студенти-психологи, які використовують неадаптивні стратегії у процесі розвитку цілісності особистості, поділяються на три типи. Перший тип (5 із 28 осіб) характеризується життєрадісністю, енергійністю, низьким рівнем тривожності. Окрім того, вони характеризуються зниженим самоконтролем, імпульсивністю, опорою на почуття, безпосередністю. Водночас м'якість і чутливість («I») виражені більше, ніж у неадаптивних, висока залежність від думки групи («Q²»), менш виражена жорсткість, схильність відкладати ухвалення рішень і висновків. Цей тип характеризується високим індексом «фактора m», а також демонструє життєлюбність. Тип назви: «імпульсивний, залежний» – «чутливий». Імовірно, складність у розвитку цілісності особистості пов'язана із труднощами в соціальній адаптації, особливо у взаємодії з однолітками, викладачами.

Другий тип неадаптивних стратегій у розвитку цілісності особистості студентів-психологів виявляє вищу тривожність (9 осіб), неспокій («F»), меншу емоційну стабільність («C»). Вони характеризуються соціальною боязкістю («N»), депресивними тенденціями («O»), фрустрацією («Q4») і обережною, але «штучною» поведінкою («N»). Порівняно з іншими неадаптивними стратегіями поведінки особи цього типу дуже чітко представлені «фактором k», а також «фактором m». Тип назви: «нестабільний, емоційний» – «саморуйнівний».

Третій тип є єдиним неадаптивним у розвитку цілісності особистості студентів-психологів, який характеризується чітко вираженим «фактором p» (14 із 28 осіб). Тобто схильність до матеріальних цінностей сама собою не є фактором успішного розвитку цілісності особистості. Цікаво, що за високого рівня комунікативних потреб стажисти мають нижчий рівень міжособистісної чутливості, упевненості в собі. Імовірно, усе це ускладнює взаємодію із членами групи, а також створює бар'єри у процесі самоорганізації. Тип назви: «неемпатичний, упевнений у собі, схильний до накопичення».

Серед студентів – політологів, філологів, які обирають адаптивні стратегії розвитку цілісності особистості, за результатами кластерного аналізу виділено два типи. Перший демонструє «фактор p» (13 із 20 осіб), емоційну стабільність і водночас енергійність, соціальну сміливість. Вони мають високий показник «радикалізму» («Q1»), тобто переважають інтелектуальні інтереси, сприйняття нового. Окрім того, вони мають розвинену уяву, здатність до абстракції, розширення влади над навколишнім середовищем. Тип назви: «самодостатній, емоційно стабільний, радикал» – «авторитетний».

Другий тип адаптивних студентів – політологи, філологи (7 осіб) з високим рівнем особистої тривожності, нижчим рівнем «сили I» (але не нижче за середній) («C»). Вони більш боязкі («N»), стримані, серйозні й обережні («F»). Цей тип демонструє чутливість, підвищене почуття провини («O») та фрустрації («Q4»). А також вони характеризуються схильністю більше покладатися на факти, ніж на почуття; вони схильні підпорядковувати власне бачення світу соціальній реальності та життю і швидко ухвалювати однозначні рішення. Особи цього типу консервативні й уважають за необхідне дотримуватися чітких правил і цінностей. Показник «фактор m» середній. Тип назви: «чутливий, консервативний, залежний» – «боязкий».

Студенти – політологи, філологи, які використовують неадаптивні стратегії у процесі розвитку цілісності особистості, також поділяються на два типи. Перший тип представляють (12 із 20 осіб) енергійні, сміливі, але зосереджені на груповій підтримці, конформні, суворі. Характерно для осіб цього типу, що вони менше керуються логікою, ніж почуттями; схильні до однозначних оцінок і визначеного, послідовного уявлення про світ («фактор p–», «фактор k–»). Тип назви: «однозначний, конформний, суворий, схильний до домінування» – «негативісти».

Другий тип студентів – політологи, філологи, які використовують «неадаптивні» стратегії у процесі розвитку цілісності особистості, – стримані, серйозні та напружені. Варто зазначити, що вони більш самодостатні («Q2»), ніж перші, але майже однаковою мірою керуються як логікою, так і почуттями. Схильність до однозначних суджень, оцінок, до підтримки простого, чіткого й послідовного уявлення про світ є ще більш яскравою. Порівняно з попереднім типом, вони частіше проявляють «фактор е», схильність до «фактору м». Тип назви: «стримані, напружені, свідомі» – «залежні від батьків».

За результатами аналізу кластерних груп варто зазначити, що самі собою характеристики цілісності особистості не є передумовою «адаптивності» або «неадаптивності» стратегій розвитку полісистемної цілісності особистості. Вони є лише елементами особистісних патернів, що містять риси характеру, особистісні якості студентів – політологів, філологів і студентів-психологів. Інформація про ці складні індивідуально-психологічні патерни є більш надійною основою для пояснення та прогнозування успішності розвитку полісистемної цілісності особистості, ніж знання про індивідуальні характеристики цілісності або характеру студентів – політологів, філологів і студентів-психологів.

У підсумку варто зазначити, що серед студентів виділяють три основні характерологічні моделі, які перешкоджають успіху розвитку цілісності особистості, як-от: 1) самовпевнена байдужість до оцінок; 2) виражена тривожність, напруженість, депресія; 3) динамічність, веселість зі зниженим самоконтролем та ірраціональність для такого середовища за стилем поведінки та мислення.

Отже, важливо перевірити, що полісистемна цілісність особистості взаємодіє із внутрішньогруповими факторами «індивідуальних психологічних властивостей» (темпераментно-характерологічні властивості) та «особистістю» (особистісні якості, що формують цілісність особистості, за концепцією Л. Сонді).

Для визначення можливих нелінійних взаємозв'язків між характеристиками полісистемної цілісності особистості й індивідуально-психологічними властивостями особистості було використано дисперсійний аналіз (розбивка й однофакторний дисперсійний аналіз) полісистемної цілісності особистості й індивідуально-психологічних властивостей особистості. Акцент у дослідженні зроблено на кластерному аналізі даних, що дає змогу виділити однорідні прояви полісистемної цілісності особистості й індивідуально-психологічних характеристик підгрупи та визначити найважливіші ознаки, що дають змогу виявити відмінності в моделях поведінки з різними психологічними комбінаціями. Серед підопічних було виділено контрастні групи «інтегральних» і «неінтегральних» стратегій, оскільки розподіл балів за деякими тестовими показниками значно варіюється. Окрім того, особи, які були включені до «інтегральної» групи, за допомогою кластерного аналізу (метод «повного зв'язку») були згруповані за їхніми психологічними характеристиками. Програма кластеризації сформувала групу осіб, які є схожими за низкою значущих психологічних властивостей, та тих, які значно відрізняються від інших груп.

Групи осіб, які мають подібні комбінації ознак (патерни), варто розглядати як певні психологічні типи, що трапляються серед осіб, які обирають стратегії подолання труднощів, що сприяють розвитку «полісистемної цілісності» та «нецілісності». Ці типи емпірично ідентифіковані як такі, що фактично представлені в соціальному середовищі. Життєва й освітня діяльність студентів різних спеціальностей висуває різні вимоги до психологічних характеристик осіб.

Завдяки використанню кластерного аналізу для представлення результатів дослідження групам досліджуваних були надані такі назви: «полісистемна цілісність, субмодальність – нецілісність», «полісистемна цілісність, полярні категорії – нецілісність», «полісистемна цілісність, біполярні категорії – нецілісність».

У процесі аналізу емпіричних даних про зв'язок кожного з параметрів полісистемної цілісності з особистісними властивостями спочатку доцільно виявити їх окремо, а потім знайти

інтегральне поєднання параметрів. Тому розглядаються лінійні і нелінійні взаємозв'язки особистісних рис з кожним зі структурних блоків полісистемної цілісності особистості, а саме з показниками «субмодальність» і «полярна категорія», «біполярні категорії».

Згідно з тестом Л. Сонді, представлені такі показники: S – вектор сексуальності, P – вектор пароксизмальної привабливості, Sch – привабливість «Я», C – вектор контактної привабливості. Варто зазначити, що кожен вектор має дихотомічний характер, розділений факторами. Однак додаткові показники тестових факторів мають власні зв'язки із властивостями. Важливо також встановити граничні значення векторного показника, які відокремлюють осіб з полісистемною цілісністю від нецілісних. Існують значні відмінності в розподілі показника на вибірці студентів: студентів – політологів, філологів і студентів-психологів. Так, середній показник «полісистемної цілісності» студентів – політологів, філологів становить 1,8; стандартне відхилення 0,6. На вибірці студентів-психологів середній показник становить 2,9; стандартне відхилення 1,1. Отже, доцільно віднести осіб з векторним індексом більше ніж 2,9 бала до «полісистемної цілісності» студентів-психологів, а осіб з векторним індексом більше ніж 1,8 – до «полісистемної цілісності» студентів – політологів, філологів.

Тому під час подальшої інтерпретації результатів група студентів – політологів, філологів і студентів-психологів буде розглядатися окремо, а також у формі сукупної вибірки. Варто відзначити, що лінійні зв'язки «полісистемної цілісності-нецілісності» з характерологічними ознаками виявлені слабо (коефіцієнти кореляції низькі, але статистично достовірні).

У процесі аналізу кореляції характеристик полісистемної цілісності з характерологічними властивостями особистості, як уже зазначалося, виявлено відмінності у вибірці студентів: студентів – політологів, філологів і студентів-психологів. За допомогою кореляційного аналізу виявлено статистично значущі залежності між параметром «полісистемна цілісність-нецілісність» (векторний показник) з такими особистісними факторами.

На вибірці студентів-психологів: «О» («схильність до почуття провини – упевненість у собі») – 0,64 ($p < 0,001$); на вибірці студентів – політологів, філологів І («доброта – реалізм») – 0,68 ($p < 0,001$). На сукупній вибірці студентів – політологів, філологів і студентів-психологів: «О» («схильність до почуття провини – упевненість у собі») – 0,79 ($p < 0,001$); І («доброта – реалізм») – 0,67 ($p < 0,001$); «Q²» («незалежність – залежність від групи») – 0,60 ($p < 0,001$); Т («жорсткість – гнучкість») – 0,61 ($p < 0,001$).

Отримані результати свідчать про те, що «упевненість у собі» («О») більше притаманна «полісистемній цілісності» студентів-психологів, а «реалізм» і «практичність» («І») притаманні «полісистемній цілісності» студентів – політологів, філологів. За сукупною вибіркою було встановлено, що «полісистемна цілісність особистості» статистично пов'язана з «О» («схильність до почуття провини – упевненість у собі»), «І» («доброта – реалізм»), «Q²» («незалежність – залежність від групи»), «Т» («жорсткість – гнучкість»).

За результатами кореляційного аналізу зв'язку «цілісності особистості» з ознаками особистості (тест Л. Сонді) показники: S-вектор – прагнення до сексуальної близькості; P-вектор – пароксизмальні потяги або вектор демонстрації; Sch-вектор – І-потяг, І-стимули («мати або бути»); C-вектор – соціальна привабливість (привабливість для контактів).

На вибірці студентів-психологів: «Q³» («високий – низький самоконтроль поведінки») – 0,76 ($p < 0,001$). На вибірці студентів – політологів, філологів В («високий інтелект – низький інтелект») – 0,69 ($p < 0,005$); шкала «інтроверсія» – 0,57 ($p < 0,005$). На сукупній вибірці: «Q1» («гнучкість – жорсткість») – 0,65 ($p < 0,005$); «чутливість» – 0,55 ($p < 0,005$).

Отримані результати свідчать про те, що «емоційні» студенти-психологи мають низький рівень самоконтролю («Q³»), а «емоційні» студенти – політологи, філологи – інтроверти з високим рівнем інтелектуального розвитку. Агрегована вибірка показує, що висока «емоційність» у структурі цілісності особистості пов'язана із гнучкістю та чутливістю.

Варто також зазначити, що виявлений взаємозв'язок між «емоційністю» та «самоконтролем поведінки» є досить значущим. Адже він дозволяє зробити змістовні висновки щодо психологічної природи полісистемної цілісності студентів-психологів, а саме: особливості самоконтролю взаємопов'язані з аналітичним і синтетичним стилями мислення студентів.

Окрім того, значуща кореляція між «фактором h» – привабливістю життя (кохання, ніжність, відчуття повноти життя) і «залежністю від групи». Імовірно, важливо враховувати професійне середовище, яке визначає необхідність поєднання конформності та бажання жити студентів-психологів. На основі отриманих даних можна зробити психологічний опис кореляції «фактору h» і рис особистості, з урахуванням специфіки вибірки – студентів – політологів, філологів і студентів-психологів. На основі статистично значущих лінійних кореляцій можна виділити кілька лінійних кореляцій особистості, пов'язаних з полюсами «фактору h».

Отже, «фактор h», представлений у полісистемній цілісності особистості студентів, є таким: упевненість у собі, упевненість в особистому успіху та можливостях, життєрадісність; практичність і реалізм, більша довіра до раціональних аргументів. Відповідальність, незалежність, але думка групи є дуже важливою і визначає її поведінку. Тобто «фактор h» у структурі полісистемної цілісності особистості проявляється у сміливості студентів-психологів, активності в поєднанні із жорсткістю та соціальною залежністю. Ця категорія стажистів більше поважає загальноприйняті ідеї, власні думки, способи реалізації, дії, демонструє терпіння до традиційних труднощів. Високий рівень інтелекту та незалежності характерний для студентів-психологів з очевидним «фактором h».

Отже, «фактор h» як структурний компонент полісистемної цілісності особистості демонструє статистично значущі, але слабкі кореляції із жорсткістю та чутливістю на сукупній вибірці студентів-політологів, філологів і студентів-психологів. Тобто студент-психолог з «фактором h» характеризується напруженістю, а студент – політолог, філолог – інтроверти з високим рівнем інтелекту, відповідальністю.

Таким чином, «фактор h» не випадково поєднується з деякими характерологічними рисами, але характер і щільність взаємозв'язків можуть варіюватися в різних групах за професійними або індивідуально-типологічними критеріями.

За результатами кластерного аналізу було припущено, що характеристики факторів можуть бути пов'язані з характерологічними рисами особистості та стратегічними властивостями самоорганізації полісистемної цілісності особистості нелінійно. Для виявлення можливих зв'язків такого роду було застосовано однофакторний дисперсійний аналіз, реалізований у програмі статистичного аналізу *Statistica 5.5A (Breakdown & one-way ANOVA)*. Показник фактору є незалежною змінною і основою для розподілу досліджуваних категорій (студенти-гуманітарії та студенти-психологи) на три групи: 1-шу – з низькими значеннями змінної (нижній квартиль); 2-гу – із середніми значеннями; 3-тю – з високими значеннями (верхній квартиль). Також було проаналізовано варіацію всіх змінних (особистісні методи) для трьох груп «фактор h+», потім «фактор h–» для трьох груп. Отже, «фактор h» на вибірці студентів – політологів, філологів виявляє значущі взаємозв'язки з: інтроверсією; соціальною сміливістю; недовірою; товариськістю; соціальною бажаністю.

Таким чином, студенти-гуманітарії з «фактором h+» і «фактором h–» більш інтровертними, ніж студенти з амбівалентним фактором «h». Однак середні показники демонструють більш очевидну «залежність від групи» порівняно з «маргінальними» типами. Однак «фактор h+» є більш довірливим, зосереджуючись на відносинах у групі, а не на собі. Вони характеризуються соціальною бажаністю у відповідях на запитання. Ця тенденція також має прояв у студентів-гуманітаріїв з «фактором h+».

Студенти – політологи, філологи з «фактором h–» вирізняються самодостатністю і меншою залежністю від групових норм, а з «фактором h+» є більш терплячими, довірливими й товариськими.

На вибірці студентів-психологів «фактор h» виявляє значущі нелінійні залежності з: упевненістю в собі; соціальною сміливістю; рівнем інтелекту; домінантністю; схильністю до соціально бажаних дій.

Студенти-психологи з очевидним «фактором e» мають високий рівень інтелекту, упевненості в собі, соціальної сміливості та домінантності. «Фактор e+» більше схильний до проявів провини, соціальної стриманості, тоді як вони характеризуються самодостатністю. Отже, схожість двох вибірок (студентів – політологів, філологів і студентів-психологів) полягала в тому, що «фактор e+», на відміну від «середнього» та «фактору e–», демонструє соціальну стриманість та високу соціальну бажаність дій.

«Фактор p» на вибірці студентів – політологів, психологів за показником «фактор p–» виявляє значущі взаємозв'язки із: чутливістю, мрійливістю.

За показником «фактор s+» – з рівнем інтелекту, добротою.

Отже, за «фактором hu» студенти-психологи, студенти – політологи, філологи були розділені на осіб із «фактором hu+», які виявляють високий рівень інтелекту, меншу вразливість, вони більш раціональні, реалістичні. Студенти з «фактором hu–» виявляють краще розвинену уяву, водночас із «фактором hu+» показник «уява» значно вищий.

На вибірці студентів-психологів «фактор k–» за показником «фактор k+» асоціюється з: активністю; самодостатністю; самоконтролем; жорсткістю; інтелектом.

Отже, студенти-психологи з «фактором k–» виявляють менший самоконтроль у поведінці, ніж ті, що демонструють «фактор k+», і характеризуються раціональністю, переважанням логіки над почуттями.

Стажисти із середнім рівнем «фактору k» вирізняються активністю, життєрадісністю, залежністю від групових норм. Маргінальні типи – «фактор k+» і «фактор k–» – серйозні, більш інтенсивні та самодостатні.

Щоб з'ясувати, які індивідуально-психологічні характеристики взаємопов'язані з факторами цілісності та структурними компонентами полісистемної цілісності, було проведено кореляційний аналіз і порівняння психологічних особливостей груп – «факторів цілісності» та «структурних одиниць полісистемної цілісності» особистості. У результаті кореляцій психологічних показників було встановлено статистично значущі зв'язки для цих факторів.

Загальними характерологічними передумовами формування цілісності та полісистемної цілісності особистості є: сприйняття нового, наявність інтелектуальних інтересів; чутливість, чуйність, повага до цінностей, конформність; спонтанність і пряmlinійність; серйозність, розсудливість; упевненість у собі, відсутність депресивних тенденцій; високі вимоги до себе й інших, цілеспрямованість; низька «концептуальна диференціація».

За нашими спостереженнями, розвитку полісистемної цілісності особистості передують: вимогливість до себе й інших, відсутність депресивних тенденцій, а також упевненість у собі, особиста компетентність, цілеспрямованість, прояв інтелектуальних потреб. Окрім того, варто зазначити, що передумовою розвитку полісистемної цілісності особистості студентів є гнучкість і логіка.

Тобто полісистемна цілісність особистості взаємопов'язана з факторами, що втілюють цілісність особистості в концепції Л. Сонді. Отже, «фактор h» (привабливість життя), «фактор p» (розширення влади над навколишнім середовищем, основа для необхідності перетворення на свідомі (+) або несвідомі (–) дії привабливості), «фактор e» (сумлінність – відсутність совісті; толерантність – нетерплячість, доброта – злість, готовність допомогти – злість), «фактор hu» (механізми психологічного захисту за типом блокування або мімікрії проти небезпеки, амбіційності щодо двох потреб, як-от: ніжна любов або розпуста), «фактор k» (позиція, яка приймає або не приймає. Функція пов'язана із протилежними тенденціями «Я»: залучення до себе є взаємодією (+) або негативізмом, відмовою (–), «фактор m» (прагнення триматися за життя і буття, залежність від батьків або, навпаки, бажання бути вільним).

Зазначені фактори виявили значну кореляцію з особистісними факторами, включеними до структури цілісності особистості (за методом Л. Сонді).

Специфіка зв'язку між факторами цілісності особистості, структурними компонентами полісистемної цілісності й особистісними факторами з даною кореляцією має точні якісні та кількісні показники. У результаті факторного аналізу було встановлено, що для обох груп найбільш значущими сферами, з якими пов'язана полісистемна цілісність особистості, є досвід прекрасного як етичної категорії, «кохання», «наявність вірних друзів», «упевненість у собі, відсутність внутрішніх суперечностей», «пізнання (освіта, розвиток культури, інтелект)», «свобода як незалежність у діях», «щасливе сімейне життя», «творчість». Тобто схильність до самореалізації та усвідомлення потреби в активній і науковій діяльності студентів – політологів, філологів і студентів-психологів сприяє розвитку полісистемної цілісності особистості [1].

Висновки

Полісистемна цілісність особистості взаємопов'язана з факторами, що втілюють цілісність особистості в концепції Л. Сонді. Отже, стимулюючий ефект чинять такі фактори: «фактор h» (привабливість життя), «фактор e+» (сумлінність, толерантність, доброта, готовність допомагати), «фактор k» (прийняття себе й світу, взаємодія із собою – взаємодія+). Нижче-зазначені фактори негативно впливають на розвиток цілісності особистості: «фактор p» (розширення влади над навколишнім середовищем, основа для необхідності перетворення на свідомі (+) або несвідомі (–) дії тяжіння), «фактор e» (відсутність совісті, нетерплячість; злість, злоба), «фактор hu» (механізми психологічного захисту за типом блокування або мімікрії проти небезпеки, амбіційність щодо двох потреб: ніжною любові або розпусти), «фактор k» (позиція, яка приймає або не приймає). Функція пов'язана із протилежними тенденціями «Я»: привернення до себе є взаємодією (+) або негативізмом, відмовою (–), «фактор m» (прагнення триматися за життя і буття, залежність від батьків або, навпаки, бажання бути вільним). Зазначені фактори виявили значну кореляцію з особистісними факторами, що входять до структури цілісності особистості.

Тобто зв'язок між факторами цілісності особистості, структурними компонентами полісистемної цілісності й особистісними факторами з даною кореляцією виявляє точні якісні та кількісні показники. У результаті факторного аналізу було встановлено, що для обох груп найбільш значущими сферами, з якими пов'язана полісистемна цілісність особистості, є досвід краси як етичної категорії, «кохання», «наявність вірних друзів», «упевненість у собі, відсутність внутрішніх суперечностей», «пізнання (освіта, розвиток культури, інтелект)», «свобода як незалежність у діях», «щасливе сімейне життя», «творчість». Тобто схильність до самореалізації та усвідомлення потреби в активній і навчальній діяльності студентів – політологів, філологів і студентів-психологів сприяє розвитку полісистемної цілісності особистості.

Література:

1. Гейко Є.В. Цілісність особистості у вимірі системного підходу. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i12/9.pdf>
2. Диференційна психологія : підручник / за заг. ред. С.Д. Максименка. 2 вид., переробл. і доп. Київ : Людмила, 2023. 572 с.
3. Інтегративно-особистісний підхід у психологічній науці : монографія / Г.О. Балл та ін. ; за ред. Г.О. Балла. Кіровоград : Імекс-Лтд, 2012. 206 с.

Отримано: 01.10.2025

Рекомендовано: 30.10.2025

Опубліковано: 03.12.2025